

Bibliopolium

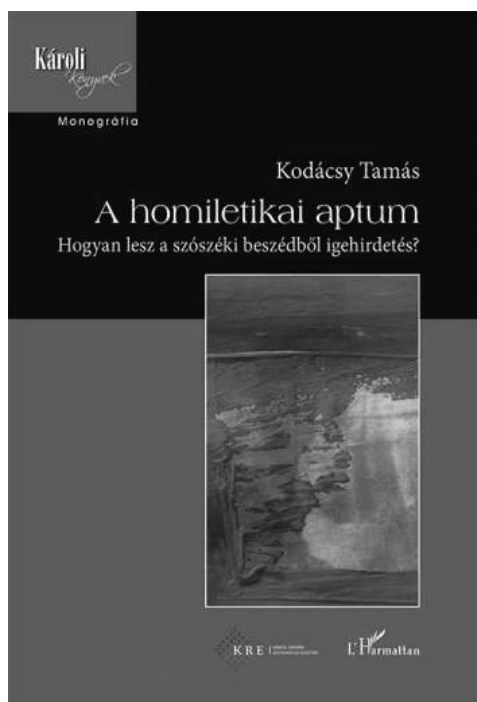
Kodácsy Tamás: *A homiletikai aptum.*

Hogyan lesz a szószéki beszédből igehirdetés?

Károli Könyvek, Monográfia. Questiones Theologiae 13.

Károli Gáspár Református Egyetem – L'Harmattan Kiadó, Budapest 2019,

ISBN: 978-963-414-533-2, 161. old.

Ez a könyv Kodácsy Tamás habilitációs dolgozatának kibővített változata, ugyanis a budapesti Evangélikus Hittudományi Egyetemen 2014-ben megvédett dolgozatát azon további kutatásainak eredményeivel egészítette ki, amelyekre a Skót Egyház Faith Share ösztöndíjprogramjának keretében jutott Edinburghban.

Kodácsy Tamás rendszeres teológusként teszi fel a címben is megfo-

galmazott kérdést mindazoknak, akik a homiletika tudományterületén jártas gyakorlati teológusok, rendszeresen prédikáló lelkipásztorok, illetve az igehirdetés elmélete iránt tanúsítanak érdeklődést. Könyvében nemcsak további kérdések megfogalmazására sarkallja olvasóit, hanem munkatársként készséggel csatlakozik mindazokhoz, akik a válaszok megtalálásának korántsem egyszerű feladatára vállalkoznak, s akik az élénk eszmecserék, a termékeny párbeszéd, a sajátos megközelítési módok és az új elméletek felállítása iránt nyitottak. Az igehirdetés elsősorban és mindenekelőtt teológiai kérdés, amelyre mindig teológiai alapon szükséges reflektálni, erre kell mindig összpontosítani még akkor is, ha a manapság divatjukat élő kommunikációs technikák biztos recepteket kínálnak a sikeres, népszerű, közkedvelt és szívesen hallgatott igehirdetésekre.

A könyv nyolc fejezetre tagolódik. A szerző az ókori retorikában használt „*aptum*”, az összekötés, kapcsolódás, illeszkedés, érintés fogalmát használva mutatja be a maga elméletét, amelynek a „homiletikai *aptum*” elnevezést adja: „Maga az igehirdetés

akkor és csak akkor igehirdetés, ha az igehirdetésben ténylegesen megtörténik Isten szavának és az ember szavának, a mennyeknek és a földinek a találkozása. Ezt az illeszkedést nevezzük egy új fogalommal *homileikai aptumnak*.” (12 old.)

Kodácsy Tamás lényegi különbséget tesz a homiletikai aptum és a retorikai aptum között: „[...] az Istenről szóló beszédben az aptum akkor homiletikai aptum, ha az igehirdetés Jézus Krisztusról, a testté lett Igeről szól. Amennyiben így van, akkor a szószéki beszéd aptuma ugyanolyan inkarnációs, mint a beszéd tárgya, és így lesz a szószéki beszéd igehirdetéssé, ahol az igehirdetés inkarnációról szóló üzenete adja meg az igehirdetés inkarnációs aptumát. Ha viszont a szószéki beszédnek nincs homiletikai aptuma, azaz fókusza nem Jézus Krisztus, akkor a szónoklat aptuma nem a tárgyából következik, és ebben az esetben a szószéki beszéd nem igehirdetés. Akkor sem igehirdetés, ha megfelelően elégti ki a retorikai aptum minden követelményét.” (21–22 old.)

Fontos azonban, hogy az aptum mint cselekmény nem az igehirdetőtől függetlenül megy végbe, hanem általa, mégpedig oly módon, hogy az összeillesztésben az igehirdető maga is igehallgatóvá válik. Ennek értelmében a szerző úgy vélekedik, hogy a különféle kommunikációs modellek homiletikában történő alkalmazása komoly kételyeket vet fel, hiszen ezek a modellek nem számolhatnak azzal a kettős-

séggel, hogy a prédikátor egyszerre igehallgató és igehirdető.

A homiletikában néhány évtizede közismeret az „inkubáció” fogalma. Ezen az elméleti homiletikusok az igehirdetésre való felkészülésnek azt a fázisát értik, amelyben a prédikátor elmélkedik, és hagyja, hogy a textus áthassa, ezután pedig kérdéseket fogalmaz meg, és válaszokat keres ezekre. A szerző itt nem részletezi, hogy ez a folyamat mit is jelent pontosabban, hogyan történik, és mennyi ideig tart. Az viszont egyetértelmű, hogy ennek a szakasznak valamikor le kell zárulnia, és az igehirdetőnek tovább kell lépnie az igehirdetés kidolgozásának menetében.

Kodácsy Tamás egy homiletikai kísérletet javasol: az igehirdető legyen szabad a pontokba szedett, vizuális vagy narratív homiletikai módszerektől, mert „ez az egyetlen útja annak, hogy mi magunk részesei és ne megcsinálói legyünk az igehirdetésnek”. (24. old.) Ennek értelmében az az álláspontja, hogy az inkubáció nem érhet véget a felkészülés során, hanem mint közegnek még a szószéken is ott kell lennie az igehirdetővel.

Meglátása szerint az igehirdetés hatékonyabbá tétele, a meg-megüresedő templomok igehallgató hívekkel való benépesítése nem a kommunikációs térben történő versenyzés vagy különféle kommunikációs módszerek elsajátítása által valósítható meg, ugyanis az egyháznak nem az a gondja, hogy nem „szerepel” eleget a médiában, hanem

az, hogy nem szerepel elég jól a médián kívül.

A téma kapcsán Kodácsy Tamás arra a nagy jelentőségű teológiai vitára is kitér, amely a 20. század két meghatározó teológusa, Karl Barth és Emil Brunner között bontakozott ki az általános kijelentésről. Ennek hatása lényeges változásokat eredményezett a gyakorlati teológiában is, mert akik a Barth nézeteit tették magukévá, többé nem akartak hallani sem retorikáról, sem retorikai fogásokról az igehirdetésben, és tudatosan kerültek a „szónoklás”, „szónoki beszéd” fogalmait, sőt annak érdekében, hogy az igehirdetés valóban Igehirdetés legyen, még az úgynevezett „szépbeszédet” is hajlandóak voltak mellőzni. Akik viszont az Emil Brunner álláspontjára helyezkedtek, nagy hangsúlyt fektettek a hallgatókra szánt figyelemre, a homiletika hallgatóságközpontú irányára, amely a gyülekezetszerűség homiletikai kritériumában öltött testet, és ennek az iránynak lett gyümölcse az Észak-Amerikában kibontakozó „új homiletika” is.

A Karl Barth és Emil Brunner között lezajlott vita homiletikai jelentősége abban áll, hogy sürgetővé tette egy lényeges kérdés tisztázását: van-e helye az igehirdetésben az emberi erőfeszítésnek, a kapcsolódási pont megtalálásának, az illusztrációnak, amely segít összekötni az üzenetet a hallgatókkal? Emil Brunner erisztikus teológiai álláspontra helyezkedett, amely kapcsolatot keresett a teológia és a tudományok között. Ez szintén nyitást

engedett meg a retorikai eszközök, olyan képek és ismeretek felé, amelyeknek forrása az emberi kultúra és tudomány széles köre. Erre azonban Karl Barth határozott *nemmel* válaszolt, mert a prédikációban feleslegesnek tartotta a bevezetést, az illusztrációt és az összegzést.

Az viszont már más kérdés – és erre Kodácsy Tamás is felhívja a figyelmet –, hogy a bevezetés, az illusztráció és az összegzés elvetését Barth sem tartotta szigorúan vett, kötelező szabályoknak, hiszen igehirdetéseiben többször találkozhatunk komoly bevezetésekkel.

A könyv több érdekességet is tartalmaz. Ilyen például a II. Helvét Hitvallás közismert *praedicatio verbi Dei est verbum Dei* mondatának a tizenhatféle értelmezési lehetősége. Ezeket a szerző nemcsak felsorolja, fel is dolgozza egy táblázatban, és arra a fontos következtetésre jut, hogy nem minden szószéki beszéd Isten Igéje, hanem csak az, amely ténylegesen Isten Igéjét hirdeti: „Nem arról van szó, hogy a prédikáció Isten Igéje, hanem csak az Isten Igéjéről szóló prédikáció Isten Igéje.” (63. old.)

A szerző amellet érvel, hogy a homiletikában helyet kell kapniuk a kérdéseknek, és hogy a kérdéses kultúrájának meg kellene honosodnia; és erre a kalcedoni zsinaton kibontakozott, némelykor parázs vitákat szülő eszmecserét hozza fel példaként. A kérdéses homiletikáját kifejtve egyfelől visszautal korábbi gondolatára, amelyet az első homiletikai munkafázis, az in-

kubáció kapcsán fogalmazott meg, és úgy vélekedik, hogy a kérdésnek nemcsak az inkubáció térben és időben lehatárolt periódusában van helye, hanem akár a szószéken is. Ezzel bontható ki a *homiletica interrogationis*, amelynek értelmében a textusból fakadó kérdéseknek van elsőbbsége, és nem az igehirdető válaszainak. Másfelől viszont azt is láthatjuk, hogy a szerző példát szeretne adni a kérdés homiletikai kultúrájára, ugyanis három-négy tucatnyi kérdést is megfogalmaz könyvében. Ezzel mindenképpen bevonja, és közös gondolkodásra készíti, illetve saját, önálló válaszait megfogalmazására sarkallja olvasóit, és ezzel sajátos párbeszédet alakít ki az olvasott szöveg és annak olvasói között. Ilyen értelemben könyve az ókori görög filozófusok dialógusaira enged asszociálni azzal a különbséggel, hogy itt csak a kérdések adottak, és a válaszokat az olvasónak kell megfogalmaznia és beillesztenie a ki nem pontozott, de gondolatban üresen hagyott helyekre.

Kodácsy Tamás álláspontja szerint a kérdés homiletikájában nem olyan kérdésekről van szó, amelyek a prédikátor életkérdései. Itt nem retorikai kérdésekre kell gondolni, és még csak nem is olyanokra, amelyekre bár tudjuk a választ, didaktikai célból vagy költői kérdésként mégiscsak felteszük. Sőt nem olyan kérdéseket kell feltenni, amelyekre nyugodtan lehet felelni, mert megnyugtató válaszokat tudunk adni rájuk. Véleménye szerint az igehirdetésben elhangzottaknak to-

vábbgondolásra kell ösztönözniük az igehallgatókat, s ezért a prédikáció vége nem lehet zárt, hanem nyitottnak kell maradnia, mert ez ad a lehetőséget arra, hogy a hallgatóság tovább gondolkozzék folytatáson.

A könyvben érdekességnek számít az is, ahogyan Kodácsy Tamás a nyelv, a kimondott szó, a beszéd kapcsán nemcsak ezeknek eredetét tárgyalja, hanem kitér a hangképzés anatómiai aspektusaira is, és ezzel a beszéd képességének eredetére keresi a választ: vajon velünk született adottság-e, vagy pedig csak tanulás útján elsajátított emberi képesség? Határozottan amellett foglalt állást, hogy a beszéd képessége velünk született tulajdonság, és egy transzcendentális nyelvfilozófia mellett érvel. A nyelv mint a priori fogalom nem emberi találmány, amely az embertől függetlenül is létezik. Vagy ahogyan azt Martin Heidegger fogalmazta meg: az emberek nem léphetnek fel úgy, mint „akik teremtői és mesterei a nyelvnek, mert valójában a nyelv úrnője az embernek, mert igazából a nyelv az, ami beszél. Az emberi lények csak olyan mértékben beszélnek, amennyiben hallva a nyelv hívását, rezonálni tudnak rá [...] Mi nem pusztán a nyelvet beszéljük – belőle beszélünk. Erre pedig egyedül azért vagyunk képesek, mert már eleve hallgattunk a nyelvre. Mit is hallunk? A nyelv beszédét.” (115. old.)

Az utolsó fejezetben kitekintést nyerünk a kortárs homiletikai irányzatokra. A szerző elsősorban azokat a

változásokat tárgyalja, amelyek a római katolikus egyházban mentek végbe a 20. század folyamán Joseph Ratzinger (XVI. Benedek pápa), Otto Semmelroth, Karl Rahner és Edward Schillebeeckx munkássága nyomán. Megfontolásra érdemes észrevétele, hogy „amíg a református egyház kritizálja a római katolikus egyházat az *ex opere operato* szentségi értelmezésénél, addig esetlegesen hasonlót követ el az igehirdetés vonatkozásában a *praedicatio verbi Dei est verbum Dei* tételének kritikátlan alkalmazásával (minden szószéki beszéd Isten Igéje), illetve erre hajlik az igehirdetéshez kapcsolódó egyházjogi és spirituális bástyákkal (szószékjog, palástkultusz).” (140. old.)

Kodácsy Tamás arra szeretné felhívni a figyelmet könyvével, hogy a homiletikai aptum krisztológiai természetű miatt nem elég csupán retorikát és kommunikációt tanulni, mint ahogyan sokszor inkább csak erre kerül a hangsúly a protestáns és római katolikus lelkész(tovább)képzés keretei között. Ahhoz, hogy a szószéki beszéd igehirdetés legyen, a beszédben inkarnációnak kell végbemennie, amelyben az igehirdető egyfelől igehallgató is, teljesen részese annak a világnak, amelyben él, és azt lehetőségeihez képest érti; másfelől várja vissza a Fiút, aki ott ül az Atya jobbán, és megérti, majd tolmácsolja azt az üzenetet, amelyet Istentől kap. Az igehirdető tud őszintén kérdezni, a Szentlélek által megérti a Szentírást, és képes utat mutatni.

Kodácsy Tamás következtetéseiből az tűnik ki, hogy részben Barth teológiai álláspontját kívánja megerősíteni. Ezt ott vehetjük észre, ahol azon véleményének ad hangot, hogy az igehirdetés nemcsak a gyakorlati teológia egyik tantárgyának problémaköre, hanem minden teológiai diszciplínáé. Mert mindenik diszciplínának felelőssége, hogy a szószéki beszéd igehirdetés legyen. A felelősségnek ez a megosztása az igehirdetés kérdésében több mint jelzésértékű, ugyanis egyfelől felszabadítja a gyakorlati teológiát és a homiletikát annak súlyos tehertere alól, hogy az igehirdetés tartalmáért, minőségéért, színvonaláért egymagában küzdjön, vagy a teológián kívüli segítségért folyamodjék; másfelől aktivizálja a teológia összes diszciplínáját, hogy újra vizsgálják meg tevékenységüket, és azt úgy végezzék, hogy az az egyház segítségére lehessen az igehirdetés feladatához.

A tulajdonképpeni igehirdetéshez tehát mindegyik teológiai diszciplínára szükség van; és ha nem igehirdetés hangzik el, azért nemcsak a gyakorlati teológia felelős. Ezzel a szerző arra figyelmezteti a teológiai oktatásban és lelkészképzésben részesülő hallgatókat, hogy az alapos, minden területre egyformán kiterjedő teológiai stúdiumok megspórlása az igehirdetés sabotálásaként is értelmezhető. Az ilyen takaréklángon folytatott teológiai tanulmányok rossz beidegződésekhez vezethetnek a lelkipásztori pályán is, és ezek egyenesen aránylanak a felhalmozott

prédikációs kötetek számához, illetve a gyűjtésükre fordított időhöz. Isten Igéjének hirdetéséhez az ezeknél sokkal fáradtságosabb, önálló és megtermékenyítő gondolkodás és kérdezés méltó, illetve az az Istennel folytatott „társalgás”, amely a prédikátor egész lényét igénybe veszi.

A következtetések rendjén a szerző az új homiletika által kimunkált irányra is reflektál: minden olyan új homiletikai módszertan, amely nem vezethető vissza a kijelentés legnagyobb hogyanjára, az inkarnációra, eleve kudarcra van ítélve, mert a forma és a tartalom különválasztásával arra a nagy csodára mond nemet, amely a testté lett Igében egyesítette a formát és a tartalmat, a helyzetet és az üzenetet. Ezzel megkérdőjelez minden olyan törekvést, ahol a homiletika olyan különálló módszertani alakot ölt, amely a bibliamagyarázattal megértett és a rendszeres teológiával kifej-

tett teológiai üzenet gyülekezetszerű, szószéki kifejezését tűzi ki célul. Ez építő szándékú figyelmeztetés a homiletika számára, hogy az igehirdetés iránti buzgalmában nehogy túlságosan eltávolodjék a többi teológiai tudománytól, hanem vegye észre azokban a hasonló célért küzdő társakban, hogy azokkal szerves egységben tudja végezni a maga munkáját.

Kodácsy Tamás könyve nemcsak a rendszeres teológia vagy a homiletika iránt tudományos érdeklődést tanúsító személyek számára nyújt érdekfeszítő, gondolatébresztő és a maguk kérdéseinek megfogalmazására sarkalló olvasmányt, hanem minden lelkipásztor, teológiai hallgató is nagy haszonnal forgathatja, aki igehirdetésre készült, és Igét akar hirdetni. Felvetései és a téma megközelítése újszerű, hipotéziseit a következő idők fogják igazolni vagy vitatni.

Kulcsár Árpád